

ETNİK ÇADIR-ETNİK KİMLİK: SAVAŞI MERKEZE ALAN TÜRK ROMANI ÖRNEKLEMİNDE*

ETHNIC IDENTITY-ETHNIC TENT: IN THE SAMPLE OF TURKISH NOVEL CENTERED ON WAR

Öz

Etnik kimlik-etnik çadır, bireyin kendisini ötekilerden farklı tanıtmaya veya hâkim ideolojinin bireyi farklı tanımlama çabaları sonucunda ortaya çıkan bir olgudur. Kişinin "ben kimim" sorusuna verdiği yanıt, yalnızca vatandaşı olduğu ülkeye ya da ulusuna veya mensubu bulunduğu ekonomik sınıfa atıfta bulunarak tezahür etmemekte aksine birey, kendine ait farklı birtakım tanımlama biçimlerine de yönelmektedir. Bireyin çocukluk döneminden itibaren üstlendiği roller ve bu rollerle yaşadığı travmalar etnik çadırın nedenidir. Etnik çadır; grup aidiyetinin barnağıdır. Savaşı merkeze alan bütün anlatılarda etnik kökene bağlı çatışma entrik kurgununun çerçevesini oluşturur. Bu bağlamda savaşın hem eylemsel, hem düşünsel, hem de duygusal boyutlarının ele alındığı 10 eser (*Hilal Görününce*, *Aşela*, *Ağlama Tuna*, *Emanet Çeyiz Mübadele İnsanları*, *Bingöl Cepheleleri*, *Soğuk Cennetin Çocukları*, *Paylaşmayan Topraklar*, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı I-II*, *Günbatımı*) politik-psikolojik yorumla ve edebiyat sosyolojisi ilkeleri çerçevesinde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Etnik kimlik, etnik çadır, savaş, Türk romanı.

Abstract

Ethnic identity-ethnic tent is a phenomenon that emerges as a result of the efforts of the individual to introduce themselves as different from the others or the efforts of the dominant ideology to define the individual differently. The answer given by the person to the question "who am I" does not only manifest by referring to the country of citizenship or nationality or the economic class to which he/she is a member but, on the contrary, the individual also tends to some different forms of self-identification. The roles that the individual has undertaken since childhood and the traumas experienced due to these roles are the cause of the ethnic tent. Ethnic tent; is the shelter of group belonging. In all narratives centered on war, conflict based on ethnic origin forms the framework of the plot. In this context, 10 works that deal with both the operational, intellectual and emotional dimensions of the war (*Hilal Görününce*, *Aşela*, *Ağlama Tuna*, *Emanet Çeyiz Mübadele İnsanları*, *Bingöl Cepheleleri*, *Soğuk Cennetin Çocukları*, *Paylaşmayan Topraklar*, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı I-II*, *Günbatımı*) has been studied with political-psychological interpretation and within the framework of the principles of sociology of literature.

Keywords: Ethnic identity, ethnic tent, war, Turkish novel.

Ülkü ELİUZ

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Trabzon, Türkiye.

ORCID: 0000-0001-9921-2916

E-mail: ulkueliuz@ktu.edu.tr

Emrah SEFEROĞLU

Öğr. Gör. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Rize, Türkiye.

ORCID: 0000-0001-9164-2604

E-mail: emrah.seferoglu@erdogan.edu.tr

Geliş Tarihi/Submitted: 26.04.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 21.05.2022

Kaynak Gösterim / Citation:

Eliuz, Ülkü; Seferoğlu, Emrah. "Etnik Çadır-Etnik Kimlik: Savaşı Merkeze Alan Türk Romanı Örneğinde", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*. 14/27, 061-090.

<http://dx.doi.org/10.26517/ytea.513>

* Çalışma Türk Romanında Savaş (1839-1923) adlı doktora tezinden türetilmiştir.

Extended Summary

Ethnic identity-ethnic tent is a phenomenon that emerges as a result of the efforts of the individual to introduce themselves as different from the others or the efforts of the dominant ideology to define the individual differently. The answer given by the person to the question "who am I" does not only manifest by referring to the country of citizenship or nationality or the economic class to which he/she is a member but, on the contrary, the individual also tends to some different forms of self-identification.

The roles that the individual has undertaken since childhood and the traumas experienced due to these roles are the cause of the ethnic tent. Ethnic tent; is the shelter of group belonging. In all narratives centered on war, conflict based on ethnic origin forms the framework of the plot. It is not possible to separate individual traumas from the collective memory encoded in the social order. The narratives centered on the war scrutinize the view of the personal memory on the collective memory. The narratives reconstruct the traces of life in the rift that historical events have opened in social consciousness. Living memory establishes complex relationships with history; societal reflections are altered or even erased. However, the formation of cultural memory and the traumas it carries are kept alive in the memory of the individual who has created the society with the reference of history. For this reason, in the social aspect of the war, the "ethnic identity-ethnic tent" both the cause of the war and provides a justification for the oppression that the victor will inflict on the defeated. "Being" and "knowing" from the four dimensions of ethnic identity are aspects of reality reflected in fiction. The de facto dissolution of the Ottoman Empire with the Treaty of Sèvres after the First World War led to the revolt of different ethnic identities within the empire. In the case in which the authority of the government was destroyed and weakened, the Ottoman subjects broke away from their identity of belonging. The liberation struggle of the Turkish Anatolian people reaches its goal with the aim of establishing an ethnic tent with ethnic identity. The understanding of the nation-state that established the Republic of Turkey is the main reason for

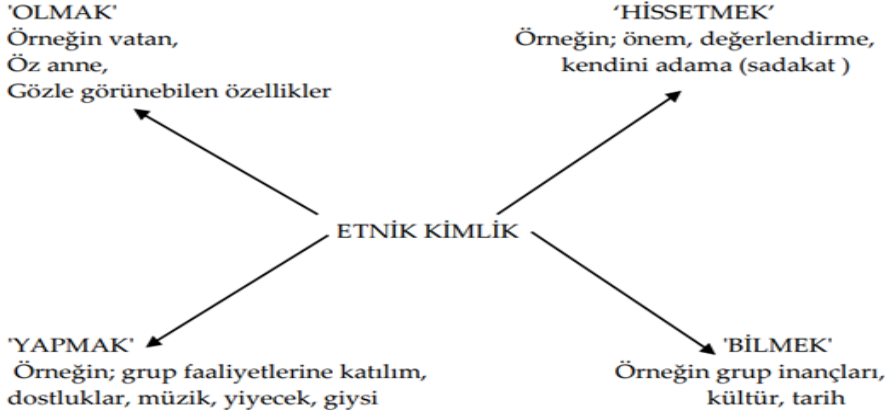
the collapse of the Ottoman Empire. There is a close relationship between artistic sensitivity and textual coding in the formation of national memory. The artist presents how sensitive she/he is to the cultural memory of the society she/he came from and what she/he carries with her/him from this cultural memory, through the texts she/he has produced. Therefore, the concepts of ethnic identity and ethnic tent are shown as the cause of conflicts in dramatic action in works about war. The struggle of the Crimean Turks in the Ottoman-Crimean War, the Turkish-Russian conflicts in the Balkans and the Caucasus as of the Ottoman-Russian War, the activities of Bulgarian and Greek gangs in the Balkan Wars, and the Turkish-Armenian conflicts in Batum, Erzurum, Bayburt, Ardahan, Kars in the First World War form the basis of conflict based on ethnic origin in the works. The ground established by ethnic separation forms the frame case of fictional texts. Identities are formed as a result of the dynamic interaction between the state and society. Identities develop depending on the dialectical relationship of individual-state-society interaction in historical continuity. Ethno-religious origin, which constitutes the core of the collective identity; race, gender, affiliation to a community, etc. constitute a system of belonging to a collectivity that gives the feeling of "unity" or "us" through real and/or imaginary symbols, qualities and experiences that individuals think they have in common. The sense of being a collective is intrinsic to this shared sense of "we". A collective actor not only makes it possible to take a collective action as a result of perceived common interests, but also invites an action. Collective identities take place through the interaction between the sense of "we" and a collective action. Therefore, what is important in the realization of the collective identity is the bond they feel to the society, rather than the feelings and thoughts of the individuals. It is the cultural consciousness created by ethnic identity that provides order, structuring, unity and integrity in the social framework. In the fictional works included in the study, the Muslim-Ottoman identity and the ideal of nationalization in the nation-state building process of the Republic of Turkey change the name and content, transforming into the Turkish identity and nation-state ideal with the ethnic tent created by ethnic origin.

Change expresses a meaning that can be gained through the unity of culture and ideal. While this determination is discussed as the main subject in the works, in the theoretical framework, national identity is not as rational as it is claimed, ethnic identity is not as natural as it seems, and religious identity is not as permanent as it is preached; that is, all three cultural identities take place in the form of "dialogical identification processes. The positive development of social identity, which is socially constructed, develops depending on the religious elements, nationalism, social values, culture and socio-economic factors adopted by the individual in the same direction as the society. Thus, since the society provides the continuity, shaping and change of the social order via its control on the individual through social identities, the social identity has a structure that overlaps with the social structure and thus the social identities of the individuals vary. Ethnic tent; is the shelter of group belonging. In selected narratives that are centered on the war (*Hilal Görününce, Aşela, Ağlama Tuna, Emanet Çeyiz Mübadele İnsanları, Bingöl Cepheleri, Soğuk Cennetin Çocukları, Paylaşılmayan Topraklar, Yüzbaşı Selahattin'in Romanı I-II, Günbatımı*), ethnic conflict forms the framework of the plot.

Giriş

Savaşlar geçmişte olmuş bitmiş bir olguyu ifade etmez; anakronik değil, çağcıdır. İnsanlığın dününü bugününü ve yarınını kapsar; "uygarlık" , "özgürlük-doğa" ve "iktidar" gibi birbirini kesen üç etmen tarafından şekillendirilir ve toplumsal bağlama şekil verir. Bu bağlamda savaşların temel nedenleri arasında özellikle Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde etnik kimlik yer alır. Etnik kimliğin oluşturduğu etnik çadır ise tarafların konumunda Kurtuluş Savaşı sonuna kadar ki süreçte belirleyici rol üstlenir. Etnik kimliğin de yer aldığı bireylerin yaşadığı travmalar sonucunda toplumun geçirdiği trajediler edebi metinlerle çağının ötesine taşınır. Çalışma savaşın şekillendirdiği yüzyılda Türk toplumunun kimliğiyle var oluş sürecini ele alarak aynı devlete bağlı farklı etnik grupların değişimini görüngenleme amacındadır.

Toplumsal düzende kolektif bellek biçimde kodlanan dizge, bireysel travmaların derinleşmesi ve yaygınlaşması sonucu belirginleşen niteliklerin sürerlilik kazanmasıdır. Birbirinden ayrılmayan hatta bütünleşen bu görüngenlerin durumu, savaş merkeze alan anlatılarda aynı sistematikte oluşturulur; bireysel ve toplumsal bilinçte yarılmalar meydana getiren tarihsel olayların yaşam üzerindeki etkisini aktarır. Küçük tarih/ bireyin tarihi ile büyük tarih/ toplumsal tarih arasındaki çok yönlü ilişkiyi biçimlendiren de bu sistematik bağıdır. Yaşayan bellek tarih ile karmaşık ilişkiler kurar; toplumsal yansımalar değişime uğrar; zaman zaman silinir. Ancak kültürel belleğin inşası ve taşıdığı travmalar, toplumu oluşturan bireyin hafızasında geçmişin referansı ile varlığını devam ettirir. Bu bağlamda savaşın toplumsal görüngenlerinden "etnik kimlik-etnik çadır" şekillenerek hem savaşın sebebi olur; hem de galip çıkanın mağluba uygulayacağı zulümlere haklılık zemini hazırlar. Etnik kimliğin "olmak, yapmak, hissetmek, bilmek" şeklinde dört boyutu vardır; bunlardan "olmak" ve "bilmek" gerçek yaşamdan kurmacaya yansıyan görüngenlerdir:

Resim 1: Etnik Kimliğin Dört Boyutu (Yayak 780)

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı sonrası Sevr Antlaşması ile birlikte fiilen sona erdirilmesi imparatorluğun içindeki farklı etnik kimliklerin ayaklanmasına neden olur. İktidarın otoritesinin yok olduğu ve güçsüzleştiği durumda Osmanlı tebaası aidiyet kimliğinden koparak ayrışır. Türk Anadolu halkının kurtuluş mücadelesi, etnik kimlikle etnik çadırın tesis edilmesi gayesiyle hedefe ulaşır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu sağlayan ulus devlet anlayışı Osmanlı Devleti'nin yıkılmasının başat nedenidir. Ulusal belleğin şekillenmesinde sanatkâr duyarlılığı ile metinsel kodlamalar arasında sıkı bir ilişki vardır. "Sanatkâr içinden çıktığı toplumun kültürel belleğine ne denli duyarlı olduğunu ve bu kültürel bellekten kendisinde neler taşıdığını, ortaya koyduğu metinlerle sunar" (Durmuş 2). Dolayısıyla etnik kimlik ve etnik çadır kavramları, savaşı konu alan eserlerde dramatik aksiyondaki çatışmaların nedeni olarak gösterilir. Osmanlı-Kırım Savaşı'nda Kırım Türklerinin mücadelesi, Osmanlı-Rus Savaşı itibariyle Balkanlardaki ve Kafkasya'daki Türk-Rus çatışmaları, Balkan Savaşları'nda Bulgar ve Yunan çetecilerin faaliyetleri, I. Dünya Savaşı'nda Batum, Erzurum, Bayburt, Ardahan, Kars Türk-Ermeni çatışmaları eserlerdeki etnik kökene dayalı çatışmanın zeminini inşa eder. Etnik ayrımla kurulan zemin kurgu metinlerin çerçeveye vakasını oluşturur.

Savaş, toplumların tarih boyunca oluşturdukları değer ve hedefleri elde etmek veya korumak için verdikleri eylemsel mücadelenin adıdır. Bu çaba, insanlığın gelişimine bağlı olarak farklı şekiller ve tanımlar kazanarak evrilir. Milletlerin kimlikleri, dünyada kalma mücadelelerinin başat hususudur. Kimlik, çok genel biçimde kendimizi tasavvur etme, yaşama, ilişki kurma, tanınma biçimimiz veyahut kişiler arası ilişki içinde oluşan ve gelişen bir öz imaj, öz bilinç olarak tanımlanır. Phillip Gleason (23), John Locke'tan bu yana kimliğe dair tanımlamaların zihin-beden sorunuyla ilişkili olduğunu, Latince idem (aynı) kökünden geldiğini ve İngilizcede 16. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başladığını belirtir. Hayat dinamiklerinin etkin olarak sorgulandığı savaş dönemleri ise edebiyatın tarih ile yolunun kesiştiği bir arka plan sunar. Farklı sebeplerle gerçekleştirilen kriz ortamı bireylerin ve toplumların bütün ritüellerini, reflekslerini, dengelerini değiştiren sadece bir metin yaratmak ile ilgili olmayan savaş edebiyatı, toplumun hudutlarını belirleyen acı ve bellek eşliğinin aktarıcısı haline gelir.

Tarihî hadiselerin yarattığı sınırları benimseme ve bu sınırların içinde kalma konusunda isteksiz olan sanatkâr için tarih, insan varoluşunun nüanslarını bularak onlardan kurgusal bir evren yaratma çabası içinde önemli bir kaynaktır. Tarihin ayrıntılarını görünür kılan bu denklem, tüm sürecin bütüncül algılanmasına olanak tanır. Tarihsel bir dönem ele alınırken tarihsel gerçekliğin sağlanmasının zorunlu olmamasının verdiği imkân ve imtiyazlarla hareket edilerek metin yaratılır.

Sevinç Çokum'un *Hilal Görününce* adlı eseri *Bir Kırım Romanı* alt başlığıyla yayınlanır. Eserde, 1853 ve 1856 yılları arası dönemde Kırım Türklerinin Kırım Savaşı esnasındaki ve sonrasındaki durumu aktarılır. Savaş ve kimlik çerçevesinde kaleme alınan eser, Kırım Türklerinin asimile edilmemeye karşı mücadelesini konu edinir. *Hilal Görününce* romanında kimliğin, kendi oluşun ve öz bilincin geleceğe aktarılmasındaki etkisi belirginleştirilir. Eserde Kırım Türklerinin Moskof ile savaşı merkez konudur ki Moskof ve Türk ayrımı ile Hristiyanlık ve İslam karşıtlığı söyleme taşınır. Müslüman Türk'ün mücadelesini, dinî algı kutsallaştırır:

Evvel zamanlarda han ordusu sefere çıkmak için hilâlin doğuşunu beklemiş. Hilâl göründü mü, o gün sefer için kutlu bir gün sayılıp

yollara düşülmüş... Moskofun üzerine o kutlu günde gidilirmiş (Hilal Görününce, 15).

Hiç şüphesi yoktu; bu adam yalnız pazularıyla değil, yüreği ve imanı ile da güçlü biriydi. Hem nasıl! Şerefi için ölebilir, Kırım için kendini feda edebilirdi. Karşısında bütün bir Kırım Türklüğü duruyordu (Hilal Görününce, 177).

Kitabın ismi ile bütünleşen iman ve hilal kavramları, inancın aidiyetin sembolüdür. İslam'ın sembolü hilal aynı zamanda var olma mücadelesindeki Kırım Türk'ünün yegâne kılavuzudur. Hilalin doğmasıyla başlayan mücadele kimliğin ve kim olduğunun farkındalığı ile devam eder.

Parekh (53), kimliği bireylerden birini diğerlerinden farklı hâle getiren olguları karşılayan kavram olarak açıklar ve "kişisel kimlik ve toplumsal kimlik" şeklinde yakın ilişki içindeki iki boyutundan söz eder. Kişisel kimlik, bireyin mevcut dünyaya yaklaşımı, bu dünyadaki bağlılıkları, inanışları, yeri; toplumsal kimlik, bireyin kendini tanıması ve kendini toplumsal yapının bir parçası konumunda görmesini sağlayan ilişkiler bütünüdür. Romanda kişilerin kimlik oluşumu, kolektif bellek ile toplumsal kimliğe evrilir. Kişilerin bireysel mücadelesi devam etse de geleneğin aktarıcısı Nizam Dede'nin ailesinin ve çevresindekilerin eylemleri aracılığıyla etnik çadır şekillenir.

Zuhal Kuyaş'ın *Aşela* eserinde coğrafya olarak hâlihazırda Türkiye toprakları olmayan bir şehrin ve orada yaşayanların mücadelesini anlatılır. *Aşela*/Ayşe, Batum Türklerinin yüzyıllardır orada olduğu gerçeğinin yansımasıdır. 93 Harbi, Balkan Harbi'nde yaşanan ile aynı özellik gösterse de Batum ahalisinin göç ettiği eserde yer almaz. Kafkas Türklerinin hikâyesinin kurgulandığı roman, Türkçe konuşan, aynı gelenekleri yaşayan ve yaşatan, Anadolu ile organik bağı hiçbir şekilde kopmayan bir toplumun hikâyesidir. İki bölüme ayrılabilen *Aşela* romanında etnik kimlik gündelik yaşamın gelenekselleşen töresi ile verilir. Eserde kişilerin savaş hali bulunmadan yaşadıkları coğrafyadaki vatan algıları aktarılırken savaş ile birlikte ortaya çıkan kolektif toplum bilinci de kişilerin dönüşümü ile aktarılır:

Şu Ruslardan soracak iki hesabım var. Biri şu bükülmeden sızlayan dizim biri de yüreğimdeki evlat acısı... Şu savaş bir başlasa... Hoca

efendi tövbe istiğfar getirdi. Şehidin hesabı mı sorulur Osman Ağa, tövbe de.

Öyle bir sorulur ki Hoca efendi. Yirmi şu kadar senedir o hesabı sormayı beklerim. Tek başıma da sordum Allah'a şükür sordum ama yetmedi. Hele şu harp bir başlasın nasip olursa yakında... yakında...

Savaş olur Osman Ağa savaş olur.

Olsun ya.. olsun bildirelim şunun haddinî.

Yok bu sefer işler senin bildiğin gibi değil.

Osman Ağa bir yerine bir şey batmış gibi sızdırdı.

Kim? Ben mi savaşı bilmem? Ayp ettin Mehmet Ağa Kırım seferinde Ömer Paşa'nın yanında kim savaştı? Hiç unutmam o sene Zugdidi'de kışlamıştık.

Mehmet Ağa sözü kesti.

O zaman başkaydı yanımızda İngiliz vardı, Fransız vardı... Şimdi yalnız Osman Ağa yalnız... (Aşela, 38).

Kırım Savaşı'na göndermede bulunan romanda Osmanlı Devleti'nin Rus Savaşı'nda yalnız olduğunu ve bunun sonraki dönemde (Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı) de devam edeceği imlenir. Eserin ilk bölümünde henüz savaş başlamamıştır. Mekân olarak Batum'da geçen olaylar, Osmanlı Devleti'nin asırlarca süren hâkimiyeti neticesinde ortaya çıkan yenilmeyen devlet statüsünün sürdüğünün işaretlerini taşır. İlk bölümde Osmanlı Devleti'nin gücü karşısında Rusların yenilgiye uğrayacağı inancı hâkimken feodal yapıda olan Batum ahalisi savaşta merkezden askerî güç beklemeden kendi adamları ile mücadele eder. Kafkas kültürünün sağlam ve cesur duruşunun diyaloglarla aktarıldığı romanda Batum'un beylerinin savaştan ve malını mülkünü kaybetmekten korkmadıkları, ait oldukları toprak için savaşacakları düşüncesi öncelenir. Toplumsal yönden inşa edilen sosyal kimliğin pozitif anlamda gelişimi bireyin toplumla aynı doğrultuda benimsenen dinî unsurlara, milliyetçiliğe, toplumsal değerlere, kültüre ve sosyo-ekonomik etkenlere bağlı şekilde gelişir. Böylece sosyal kimlikler üzerinden bireyi kontrol eden toplum, düzenin devamlılığını, şekillendirilmesini ve değiştirilmesini sağlar. Toplumsal kimliğin tertibi ile örtüşen bu yapısı, giydirilmiş sosyal kimliklerin

değişkenliğine göre biçimlenir. Sosyal kimlikteki bu değişim, romanda başkişi Aşela çerçevesinde kurgulanır. İlk bölümde bireysel olan kimlik anlayışı, savaşla birlikte etnik kimliğe evrilir; etnik çadırın içinde yer alanlar bulunduğu mekâna sahip çıkmak için eylemlerde bulunur:

Çok mu yaralı var burada? Şehir askerle doluydu.

Hem nasıl bir bilsen bacım. Garipçikler sapır sapır döküldüler.

Hayflanarak başını iki yana sallıyordu.

Dört gün evvel bir muharebe oldu. İki saat ötede. Deveboynu derler, orda. Gavur Moskof kırmış geçirmiş.

Aşela ürküntü ile ona baktı.

Ruslar iki saat ötede mi?

He ya... Burnumuzun dibinde.

Korkmuyor musun?

Zeliha burun kıvırdı.

Ne korkacağım.. İbrahim Ağam bakar bir çaresine. Hem gelmez Erzurum'a Vermeyeceklermiş şehri.

Kim vermeyecekmiş?

Kim olacak askeriye paşaları. Biz burada kalıp şehri savunacağız. Toptan gülleden korkanlar isterse çıkıp gitsin, diye tellal bağirtti.

Neden gitmedinîz?

Bilmem... Hem nereye gideriz bunca insan. Sersefil olunur dediler. Sonra bizim ağalar ilan asmışlar kimse bir yere gitmesin diye. Eşraftır, onların dediği olur. "Malımız canımız memleket yoluna fedadır. Sonuna kadar dövüşeceğiz." dediler artık gitmek olur mu?

Olmaz ya... Olmaz tabii (Aşela, 250).

Savaşı başlayan ve biten bir olgu şekilde gören Aşela ile Erzurum'da cephe ortasındaki norm karakter Zeliha arasındaki şahit olma ile yaşama farkı, savaşı algılama ile ilintilidir. Savaş, kadınların yüzleştiği kimsesizlik, yabancılık, köksüzlük, yersizlik, yönsüzlük ile onları "savrulmuş öznelere" (Eliuz 113) konumuna indirger. Aşela, bey kızı olarak ilk bölümde köklerinden kopartılıp her bakımdan yitime uğrayan, "arka-plan kültüründen hiçbir ses alamayan (...) yaşamın baskıları karşısında bunalan ve bir tavır geliştiremeyen" (Korkmaz 149) konumundadır. Aşela, savaşı cephede verilen mücadeleyi görene

kadar anlayamaz; ait olduğu değerlere, kolektif bilince, etnik kimliğine yıllardır tesis edilen etnik çadırına dönüşle kendisindeki eksiği tamamlar. Zeliha ise savaşıma ve vatani kurtarma mücadelesine kendi toprağından –Erzurum’dan- devam eder.

Halide Alptekin’in *Ağlama Tuna* adlı romanında Türklerin Balkanlar’dan sürgünü, Balkanlı Türk ailesinin penceresinden yansıtılır. Tarihî kurgusu tamamen Osmanlı’nın Balkanlardaki gerilemesine göre düzenlenen romanda sürgün ve zorunlu göç esnasında kişilerin yaşadıkları, dramatik aksiyonu oluşturur. *Ağlama Tuna* romanında Balkan coğrafyasında Osmanlı-Rus Savaşı ile başlayıp Balkan Savaşları’na kadar gelen süreçte yaşanan çatışmalar etnik kimlik zemininde aktarılır. Kimliğin oluşum sürecinde öznel ve nesnel pek çok unsur etkilidir. Bireyler, kimliğin somut unsurları halindeki dili, dini, tarihi, kökeni, sembelleri, toprağı/ülkeyi, mitleri ya da gelenekleri paylaşarak hem maddi hem manevi gerçekliklere sahip olurlar. Bu öğelerin toplum üyeleri tarafından içselleştirilme sürecinde öznel boyut devreye girer. Kimliğin kişiler tarafından özümsemesi, bireylerin bu unsurların bilincine varmaları ile gerçekleşir. Zira topluluğa ve topluluk değerlerine aidiyet konusunda ortak bilince sahibi olma, kimlik oluşturma süreci için kaçınılmazdır (Erdenir 12). Eserde kişiler, ait oldukları kimliğin farkındadır; göç etmeleri bu bilinçle gerçekleşse de yolda karşılaşacakları durumlar, geçmişin kodlarıyla aktarılır. Var olan savaş ve etnik ayırım dolayısıyla yapılanlar kurgunun şimdisinde olduğu gibi geriye dönüşlerle geçmişten de anlatılır:

-Kadın çocuk demeden tam yirmi beş bin Müslüman katledildi, hepsi parça parça doğrandı bre. Ne dünyada ne Mora’da hiçbir Türk kalmayacak diyerek kan kusmuştu Allahsızlar bre (Ağlama Tuna, 14).

Ya oğul 93 Harbi’nden bahsettin mi? Rusların Ayastefenos’a (Yeşilköy) kadar geldiklerinden...

Hepsinden bahsettim, İngilizlerin bizi muhafazaya bedel olarak Kıbrıs’ı istediklerinden ve bu emellerine eriştiklerinden hepsinden... Sırbistan, Karadağ ve Romanya’nın istiklallerini elde ettiklerinden de...(Ağlama Tuna, 20).

Bulgaristan ve Bosna-Hersek'te de ıslahat yapın demediler mi? Bunların taktikleri böyle. Önce ıslahat ardından işgal... Aha Rus tepemizde 93 Harbi dün oldu. Yeşilköy'e kadar varmadılar mı? (Ağlama Tuna, 37).

"Daha dün oldu" ifadesi, son dönem Osmanlı Savaşları'nın yaşattığı kayıpların toplumsal bilinci etkileme derecesini imler. Romanın tarihî arka planında vurgulanan I. ve II. Meşrutiyet ile I. ve II. Balkan Savaşları dışında bu durumlarla direkt ilişkili pek çok önemli tarihsel vaka da verilir. Başkişi Ağababa'nın birkaç yerde andığı "Mora İsyanı", "93 Harbi" ve "Navarin Baskını" gibi olaylar, anlatılan gelişmeleri hazırlayıcı; Balkanlarda bulunan gayrimüslimler tarafından yapılabileceklere karşı ikaz işlevindedir. Yaşı itibarıyla olanları yaşama, olabilecekleri tahmin etme hatta bilme bakımından ayrıcalığa sahip Ağababa, dükkânına tarihsel sohbetleri dinlemeye gelen torunlarına geçmiş ve öngörülerini aktarır. Başkişinin amacı, yeni kuşağı son derece hassas bu bölge hakkında bilinçlendirmektir. Onun verdiği bilgiler, gerçekleşecek olaylara dair giriş niteliğindedir:

Sen bu makamda niye oturuyorsun hazret? Unutma ki Yunan harbi esnasında Girit'teki asileri tahrik edenler papaz değil miydi? Çetecilerden evvel onlar almadılar mı silahı ellerine ve adaya çıkan on bin Yunan gönüllüsüyle Müslüman halka vahşice davranan köyleri, kasabaları vuranlar kimdi? (Ağlama Tuna, 60).

Ağlama Tuna'da Ağababa ailesinin geçmişi ile Osmanlı Devleti'nin son zamanlarındaki tarihî olaylar birlikte anlatılır. Bir ailenin göçü özelinde bir milletin Balkanlar'dan Anadolu'ya kitlesel taşınma öyküsü, yolculuk esnasında zulüm yapan çetecilerin etnik köken ve dinî unsura göre insanların öldürmesi ile sonuçlanır. Başkişi Silistre'den 9 kişiyle çıktığı yolda ailesinden 7 kişiyi kaybederek İstanbul'a ulaşır. Böylece savaş, olumsuzlanarak Balkanlar'da kendi kültürel kodlarıyla asırlarca bulunan ve sonrasında gitmek zorunda kalan Türklerin içine düştüğü durumun görüngülenmesidir:

1877'de Rus askerlerinin işgal ettiği topraklar üzerideydiler. Kan sel gibi akmış, Tuna'nın rengi kırmızıya dönmüştü. Boğaz boğaza süngü hücumları yapılmış, düşman hatları işgal edilmişti. Gazi Osman Paşa umudunu kaybetmeden yardım kuvvetlerini beklemiş, askerine günde elli gram ekmek, bir avuç bulgur veya pirinç verecek hâle gelmiş olsa da direncinden hiçbir şey kaybetmemişti.

Isınmak için değil yemek pişirmek için dahi odunları kalmamıştı. Ruslar ve onların karıştırmaları üzerine Bulgarlar da Müslüman halka akla gelmedik eziyet ve işkenceler yapmışlar, köyleri basmış, insanları öldürmüş, mal ve ırzlarına saldırmış, gözlerini oymuş, el ve ayaklarını kırmış, dudak ve kulaklarını kesmiş sonra ateşte yakmıştı. İşte Müslüman halkı bu kurtarmak için dayanmıştı Gazi Osman Paşa ve askerleri (Ağlama Tuna, 129).

Kolektif kimliğin özünü oluşturan etnik-dinsel köken; ırk, toplumsal cinsiyet, bir cemaate bağlılık vb. kategoriler, bireylerin ortaklaştıklarını düşündükleri gerçek ve/veya hayali simge, vasıf ve deneyimler üzerinden "bir-lik" veya "biz-lik" duygusunu veren bir birliğe ait olma sistemidir. Bu "biz-lik" duygusunda, kolektif fail olma hissi de içkindir. Kolektif fail, algılanan ortak çıkarlar neticesinde birlikte eylemde bulunmayı mümkün kıldığı gibi eyleme de davet eder. Kolektif kimlikler, "bizlik" duygusu ve kolektif eylem arasındaki etkileşimle yer alır. Dolayısıyla kolektif kimliğin gerçekleşmesinde önemli olan bireylerin duygu düşüncelerinden öte, onların topluma hissettikleri bağlıdır. Toplumsal çerçevede düzen, yapılanma, birlik ve bütünlüğü sağlayan etnik kimlikle oluşturulan kültürel bilinçtir:

Bulgar'ı, Yunan'ı, Sırp'ı artık kımıldanmaya başlamış işittiğime göre. Bunların yeni yaptığı şeyler değil ki. Otuz sene önce Otlukköy'de, Avretalan'da silah ve cephane saklamamış mıydı Bulgar, Balkan'ın eteklerine bre. Demir çemberli katranlı ipler yapmıştı. Bulgar kadınlara süngülü sopalar dağıtmıştı. Halk ne kadar altın, gümüş, para gibi kıymetli eşyası varsa torağa gömmüş, üzerine sebze, yeşillik ekmişti bre.

Doğru dersin unutmamak bunları. Bulgarlar, Pazarcık, Otlukköy ve Filibe'yi basmış, köyleri yakmış, Müslümanları katletmişti (Ağlama Tuna, 74).

Savaşın bireysel öz-yıkımı, toplumsal tahribe evrilir. Etniklik kelimesi statik niteliklere sahip bir kavramdan ziyade dinamik ve değişebilen temel niteliklere sahip algı olarak ele alındığında "nesilden nesile aktarılan bazı kalıcı davranış özellikleriyle tanımlanan ve milletten farklı, kuramsal açıdan bir devletin sınırlarıyla bağlantılı bulunmayan kültürel bir kategoridir" (Erözden 21). Milton Gordon (34), "ben kimim, neyim?" ve "o kimdir, nedir?" sorularıyla bir insanın kendi "halkı"nı tanımlarken diğerleriyle de sınırlar çizdiğini belirtir. Burada diğer etnik

gruplarla ayrılmayı sağlayan ise "ortak geçmişi olduğuna yönelik inanç, ortak dil, din veya kültür gibi değerleri olduğunu farz etme ve ortak bir geleceğe sahip olmak isteyen gruplaşmadır" (Heckmann 83). Eserde, Bulgar, Yunan, Sırp, Rus tanımları aynı zamanda dinî farklılığı da belirtir.

Kemal Yalçın'ın *Emanet Çeyiz: Mübadele İnsanları* eseri, Balkan Türklerinin zorunlu göçlerini, iki yönlü biçimde (Yunanistan'dan Türkiye'ye/ Türkiye'den Yunanistan'a) işler. İki tarafın yaşadığı olumsuz durumlar, doğdukları ve ayrılmak zorunda kaldıkları bölgelere hasret ilk ağızdan duyan ya da bizzat yaşayan kişilerin anlattıkları çerçevesinde aktarılır. *Emanet Çeyiz* adlı eser, *Mübadele İnsanları* alt başlığını taşır. İnsan köklerini, nereye ait olduğunu bilmek ister. Aidiyet, kendi değerlerini, geleneklerini yaşatmak ile ilgilidir. Mübadele, etnik kimliğin ve etnik çadırın önemini ortaya çıkaran "değiş-tokuş" anlamına gelen insanî bir travmadır; sonraki kuşakları sadece bu sebepten dahi kanatır; gidenler, gelenler değişimle acı çekerler. Kim olduğunu, nereye ait olduğunu bilemeyen sonraki nesiller zamana ve mekâna sabitlenirler. Kişiler, etnik çadırda yer alamamanın eksikliğini hissederler; memleketlerinden ve anelerinden bahsederken sürekli arayıştadırlar. Dramatik aksiyonu şekillendiren "yerini bulamayan çeyiz" (s.6) kavramı, bireyin kök salamama sancısını ifade eder:

Köye geldikleri zaman herkesin yüreği acı ile burkuldu. Çünkü Bulgarlar köyde kısa zaman kalmalarına rağmen bütün evlere girip çıkmışlar, evlerde rastladıkları, ihtiyarları, kadınları dövmüşler, onların kulaklarından zorla küpelerini kopararak almışlar, sandıkları kırarak para, altın aramışlardı. İşin en fenası Yörük Mustafa ile kardeşini de dağa kaldırmışlardı (Emanet Çeyiz, 61).

Romanda etnik kimlik, Müslüman Türk köyü; zulmü yapan çeteciler ve çetecilerin elebaşları merkezli kurguya taşınır. Yüzyıllardır aynı coğrafyada yaşayan ve kurgudaki çatışma ortamının yaratan etnik unsurlar Türk kimliğine uzak düşünce yapıları ile yozlaşmış ve yabancılaşmış görünürler (Armağan 37). Böylece bir yerde yaşamak farklılıkları ile hem olumlanır; hem de çetecilerin faaliyetleri dolayısıyla olumsuzlanır:

Vraşno güvenli bir dağ köyüydü. Harp sırasında böyle olaylar oluyordu. Ama biz Yunanlılarla, komşu köylerimizle iyi geçiniyorduk.

Bizim fakir insanlar, Yunanlıların yanında çobanlık, amelelik yapardı. Düşmanlık, ayrılık yoktu. Kimse kimsenin dinine, diline, kilisesine, camisine karışmazdı. Biz fes giyerdik, Rumlar şapka. Onlar Paskalya yapardı, biz Ramazan, Kurban Bayramı. Babamın bir papaz arkadaşı vardı. Arada sırada bizim eve gelirdi. Biz de onun evine giderdik. Arada bir samimiyet vardı. Biz onların düğünlerine giderdik, onlar da bizim düğünlere gelirdi. Ama birbirimizden kız alıp verme yoktu. Rum dostlarımız bizleri korurdu, biz de onları korurduk (Emanet Çeyiz, 196).

Etnik çadının oluşumunda, Osmanlı sisteminde İslam'ın başat etkisinin ve tarihsel deneyimlerinin önemli yeri vardır. Toplumsal yapılaşmada en üst düzeydeki İslamî etkide, dil, ırk ve bölge (teritoryal) farklılık söz konusu değildir: "Ulus-devlet inşa süreci, ümmet ideolojisi yerine 'millet' yapısını, 'irade-i şahadet' yerine 'millî hâkimiyeti' ve 'sultan iradesi' yerine de 'halkın kendi kendini yönetimi' dediğimiz Cumhuriyet rejimine geçmesi tarzında bir seri hukuki, sosyal, siyasî gelişmelerin zaman içinde oluşunu aksettirir" (Türkdoğan 30). Osmanlı İmparatorluğu belli bir dili, kavmi veya toprağı hiçbir zaman kendi sadakatlerinin veya siyasal kimliğinin temeli olarak kabul etmez. Devlet sistemindeki Enderun ve devşirme sistemi de ben ve ötekine dayalı toplumsal kimlik tartışmalarının kaynağı halindedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kapsayıcı halk kültürüne dayanan, cemaatlere, dinî gruplara kendi grup kimliklerini ifade edecekleri örgütlenmelerini sağlayabilecekleri dinsel-siyasal-toplumsal sistemi oluşturmasına karşılık I. Dünya Savaşı sonrasında milliyetçi hareketlenmelerin yaşanması sonucunda kendi toprakları üzerinde teritoryal devletler kurulur. Osmanlı Devleti'nde halkın savaştan önceki ve savaştan sonraki durumları, Yılmaz Akbulut'un *Bingöl Cepheleleri* adlı romanında hem dinî hem de etnik kökene dayalı aktarılır. Yazar, romanının önsözündeki "Bu romanla harp denen felaketin toplumlar üzerinde yarattığı korkunç etkileri ve harpten sonra insan hayatında meydana gelen çöküntüleri yansıtabildimse kendimi mutlu sayarım" (1) cümlesiyle savaşın bireysel ve toplumsal yıkımını gösterir.

Eserin entrik kurgusu, işgal hâli ve savaş sırasında oluşan kuvvetler dengesindeki bozulma, güçlü tarafından kültürel yıkımla derinleşir:

Rusların esaretinden bir yolunu bularak kaçmayı başaran Mevlut adındaki bir köylü düşmanın Zermek köyü civarında büyük yığınaklar yaptığını ve Zermek'teki evlerin Ruslar tarafından yıkılıp yakıldığını bildirince hepimiz üzülmüştük. Bu köylünün anlattığına göre Ruslar cami ve türbeleri de yakıyorlarmış. Zermek köyünde sadece Şeyh Hacı Yusuf Efendi'nin türbesi kalmış. Rus komutanı bu türbeyi de yıktırmak istemişse de türbeyi hedef alan top ateş almayınca yıktırılmasından vazgeçmiş (Bingöl Cepheleri, 35).

Osmanlı-Rus savaşı itibarıyla başlayan ve I. Dünya Savaşı sonrasında Bingöl, Erzurum, Kars, Ardahan bölgesinde başlayan etnik kökene ve dinî kültürel öğelere yapılan saldırılar artar. Romanda uzun yıllar süren mağduriyet psikolojisiyle gerçekleşen kaygı ve korku ortamı anlatılır. Savaşın karşıt tarafları arasındaki mücadeleler tek yönlü değildir. Cephede her iki durumda da ölen insandır. Savaş halinde insanların ölümünü rakamsal olarak ifade edilir. "Çok oluyorsun Moskof uşağı" tabiri düşmanın etnik kökenine dayalı bir söylemdir. Rus ordusu, Kazak Türkünü de barındıran yapıda olsa da askerlerde üst Rus kimliği mevcuttur, kendi etnik yapısının kültürel öz-yıkımla yok edildiğini bilmeyen Kazak asker için Osmanlı askeri düşmandır:

Şam, Halep ve Irak cepheleri tamamen yarılmış, düşman orduları Gaziantep'e kadar ilerlemişlerdi. Malatya'da göze çarpan bir heyecan vardı. Şehirdeki Ermeniler durumdan yararlanarak halkımıza eziyet etmeye başlamıştı. Kendilerine eskiden Ahmet, Mehmet gibi takma isimler veren Ermeniler bu defa gerçek isimlerini kullanarak şehirdeki Müslüman halkın dükkân ve mağazalarını yağma etmeye başladılar (Bingöl Cepheleri, 50).

Ermenilerin I. Dünya Savaşı sonrası "Büyük Ermenistan"ı kurma çabaları; Ermeni çetecilerin faaliyetleriyle birlikte Osmanlı tebaasındaki Ermeni halkın değişimi romanda aktarılır. I. Dünya Savaşı sonrası Osmanlı Devleti'nin parçalanması, iktidar otoritesinin kaybolması ve farklı etnik kökenlere sahip imparatorluk unsurlarının ayaklanması her unsurun etnik çadır oluşumuna neden olur. Çünkü Osmanlı, devlet iktidarını kaybeder. Bireyler ortak kimliklerini, ulusla kurdukları bağlarını (etnisite, din ve laik değerler gibi) farklı hâkim temeller üzerine kurarlar ve var olduğuna inanılan değerlerin farklılıklardan kaynaklandığına konsensüs sağlayabilirler. Bazılarında dinî aidiyet, bazılarında ortak tarih, hukuk veya etnisite ön plana çıkar. Ulusun her

üyesinin aynı içerik üzerinde anlaşamaz; ama tüm bu farklı grupların millet tanımına uymaları için önemli koşul, söz konusu grubun 'belli toprak üzerinde kendisini kültür ortaklığıyla dışa vuran psikolojik bağ' inancının (veya iddiasının) varlığıdır. Osmanlı Devleti'nde bu psikolojik bağ, otoriteye karşı inanç yenilgiler sonrası yok olur:

Diyarbakır havalisindeki halkımıza siz Kürtsünüz, size istiklal vereceğiz, ayrı bir hükümet olacaksınız diye halkımızı tahrik ve aleyhimize isyana teşvik ediyorlardı. Bunun neticesi olarak Diyarbakır'da bir Kürt kulübü açıldı. "Artık Türkleri kovalım, ayrı bir hükümet teşkil edelim" gibi fikirler ileriye sürülmeye başlanmıştı. (...) Şimdi de Doğu ve Güneydoğu illerimizdeki halkımızın arasına girip bu emellerine onlar alet etmeye çalışıyorlardı. Onların Kürt dediği insanlar bu vatanın öz be öz evlatlarıydı Kürt yok Türk vardı. Bir insan Kürtçe konuşmakla Türklüğünden mi olurdu? Her milletin içinde çeşitli dil grupları vardı. Her millette çeşit çeşit diller konuşuluyordu. İçimizde Kürtçe, Zazaca, Farsça, Arapça konuşan halkımız var diye bölünmemiz mi gerekirdi? Hepimiz aynı soydan, aynı ırktan gelen insanlarız. Yılların ihmali bir kısmımızı geri bırakmış, bazılarımıza daha medeni yaşantılar sağlamış ve diğerlerimiz bundan yoksun kalmış olabiliriz. Ama bunlar milletimizi bölmeye parçalamaya götürecek faktörler değildi. Biz bölünüp parçalanacağımıza birlik olup daha güçlü olmanın gereklerine muhtaçken düşman bizi içten çökertmeye yelteniyordu (Bingöl Cepheleri, 52-53).

Bingöl Cepheleri eserinde temel olarak savaş kavramını olumsuzlanır. Algı olarak Anadolu halkının çektiği sıkıntılar aktarılırken Anadolu'nun asırlardır oluşan kültürel bellek zeminleri de imlenir.

Eşref Özoltular'ın *Soğuk Cennetin Çocukları* eseri, I. Dünya Savaşı itibarıyla gelişen olayları ele alsa da Erzurum ve çevresindeki Ermeni nüfusunun Osmanlı-Rus savaşı sonrası Türk halkıyla ilişkisinin değişmesi ile başlayan durumunu aktarır. I. Dünya Savaşı, Rus ordusunun Bolşevikler'den önce Ermeni Devleti sözü yüzyıllardır birlikte yaşayan halkı birbirine cephe aldırır. Ermeniler buldukları mahallelerdeki zulmü Taşnak Komitacılarının Rus birliklerinden aldıkları güçle derinleştirir. Savaş durumunda insanların birbirlerine yapamayacakları şey yoktur savı güçlendirilir. Yapılan zulüm, Erzurum'u Ermenistan Devleti'nin 6. büyük şehri olarak gören Ermeni

halkının Osmanlı toplumunda kendilerinin daima ezildiği düşüncesiyle perçinlenir.

Soğuk Cennetin Çocukları romanında etnik kimlik ve etnik çadır, Türk-Ermeni-Rus kimlikleri üzerinden biçimlenir. Türk tanımı Azerbaycan Türklerini de içererek kullanılır. Etnik kökene dayalı öz-yıkım; savaşın cephe gerisindeki kültürel yapıyı bozmasının aktarımıdır. Kurgu, etnik kökene dayalı ölme-öldürme eylemleriyle şekillenir:

Küçük de olsa dediğiniz gibi bir ihtimal var. Yalnız tecrübelerime dayanarak söylüyorum bu tür işkenceyi ancak Ermeniler yapabilir, doktor bey. Birliklerimize Rusların düzenli ordularından ziyade dağınık Ermeni çeteleri daha çok zarar veriyor. Yağlı çaputlarla kışlalara saldırmaktan tut, jandarma timlerini tuzağa düşürmeye, küçük birliklere ve sivillere saldırmaya kadar her türlü ihanet ve alçaklığı yapıyorlar. Baskın yaptıkları köyün durumu içler acısı. Talan, yağma, cinayet, tecavüz, işkence dâhil her türlü çirkinliği halka reva görüyorlar. Ölülere bile işkence yapmaya çalıştıklarına tanık oldum. Tahminimize göre bu adam Ermenicilere tuzağa düşürülüp esir düşen askerlerimizden. Sonra bir şekilde kurtulmuş olmalı. Sünnetli ama yine de emin değiliz, gerçeği yalnız Allah biliyor (*Soğuk Cennetin Çocukları*, 24).

Başlangıç itibarıyla Ermeni çete faaliyetlerinden bahsedilir. Onların tehirci kadarki süreçte yaptıkları başat unsurdur. Mevcut coğrafyanın savaş dönemindeki tanıkları ve onların anıları kurguya taşınır. Savaşın bütün gerçekliği özellikle Osmanlı-Türk üzerindeki kültürel yıkımı, Osmanlı Devleti'nin toplumsal çadırının etnik çadıra evrilmesi bağlamında aktarılır. Ermenilerin birleşmesi için dinî ve etnik yapının ulaşabilecek bir amaçla buluşması gerekir. Bu hedef için (Büyük Ermenistan) asırlardır Osmanlı İmparatorluğu unsuru olan halkın etnik kökene bağlı şekilde var ettiği etnik çadır vurgulanarak ulusal bir Ermeni kimliği yaratılmaya çalışılır. Dolayısıyla ulusal bir kimlikten bahsederken "farklılık içinde birlik" idealinin nasıl yapılandırılacağı ve bu oluşum sürecinin tarihsel süreçte nasıl bir dönüşüm geçirdiği ulus devletlerin bugün ve geleceği açısından önemlidir. Kimliğin içermenin olduğu kadar dışlamanın da ürünü olduğu; etnik grupları öbür gruplardan ayıran şeyin araya konulmuş toplumsal sınırlar olduğu ifade edilir. Bundan dolayı Osmanlı Devleti içerisinde farklı etnik gruplar arasında yer alan toplumsal sınırlar kültürel bir gerçekliktir.

Ulus devlet anlayışında ise, kültürel sınırlar yaratılan üst kimlikle ortadan kalkar:

İki zıt kutba ayrılmış tamamıyla bölünmüş halkta sevgi ve saygıya dayalı sıkı komşuluk ilişkileri tarih olmuş, her iki sınıf arasında şiddetli münakaşalar baş göstermeye kavgalar çıkmaya başlamıştı. Rus ordusuyla birlikte hareket eden Ermenilerin katliamlar yaptıkları söylentisi ve Taşnak Partisi'nin gittikçe artan kışkırtmaları ve nümayişleri kavgaların en büyük sebebiydi. Özellikle Van'ın düşmesi üzerine Ermenilerin korkunç cinayetler işledikleri, tecavüzler gerçekleştirdikleri haberleri bir tarafta sevinçle karışık bir sessizlikle karşılanırken diğer tarafta tam bir infiale neden olmuştu (Soğuk Cennetin Çocukları, 142).

Savaşın yok ediciliği Ermenilerle Türkler arasındaki bütün dengeyi değiştirir. Erzurum-Van vilayetleri 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyılın başlangıcında Ermenilerin Anadolu'daki faaliyetlerinin en net görüldüğü yer haline gelir. Bölgedeki komite çalışmaları, Ermeni faaliyetlerini olduğu gibi yansıtır. İlk önce Varrak Manastırı'nda kurulan basimevinde hedefler çerçevesinde kitaplar yayımlanır, akabinde komiteler tarafından "Vaspurgan" ve "Van Kartalı" gibi gazeteler çıkarılarak siyasi propaganda için kullanılır. İkinci aşamada, hayır cemiyeti izlenimi veren ve ardından siyasi bir teşekkül haline gelen ve isyan fikirlerinin aşılandığı, organize edildiği dernekler kurulur. Bu dernek ve komitelerin ortak amacı 'Ermenistan'ın bağımsızlığını sağlamak olarak ifade edilir. Bağımsızlığa ulaşma yolunda silahlı eylemleri bir metot olarak benimseyen Ermeniler, bir taraftan merkezî yapılarını güçlendirirken diğer taraftan silah depolarını doldurarak halkın silahlanması gibi meselelerle de yakından ilgilenirler (Kantarıcı 145). Eserin kurgusunda da yer alan tüm politik ve askeri hazırlıklar, Ermenilerin isyan ve ihtilal hareketlerine önemli bir zemin oluşturur ve zamanla büyük ivme kazandırır. Savaş sonrası Ermeni çeteciler, eylemlerini sadece Müslümanlara yönelik planlamaz; aynı zamanda kendilerinden olmayan ırkdaşlarına da yaşam hakkı tanımazlar. "Sözde Ermeni Soykırımı" olarak 24 Nisan 1915 tarihi, eserin kurgusunda aynı tarihte Ermeni çetecilerin Rus askeri gücüyle yaptıkları zulümlerin yer aldığı tarihtir. Taşnaklar kendileri gibi düşünmeyen veya bağımsızlığa giden yolda tasarladıkları planları uygulamaya koymada onlara yardımcı olmayan Ermeni isimleri de öldürmekten çekinmezler. Bunlar

arasında statü bakımından önemli konumdaki Ermeniler de vardır. Özellikle hem hükümetin temsilcisi olarak gösterdiği başarılar, hem de yönetim yanlısı tavır ve üslubu bakımından Taşnakların arzuladığı standartlarda biri olmayı beceremeyen Van Belediye Başkanı Bedros Kapamacıyan, komite liderlerinin hedefi haline gelir. Öncelikle Kapamacıyan'a gözdağı mahiyetinde algılanabilecek bazı provokatif hareketler başlatırlar. Ardından şehrin huzur ve sükûnetini ihlal eden yangınlar çıkarırlar ve bu yangınların sorumlusu da Müslümanları gösterirler. Kapamacıyan ise bunun doğru olmadığını düşündüğünden ve Patrik'e Taşnaklar hakkında olumsuz ifadeler içeren mektuplar yazar.¹

Eserde savaş sırasında her bireyin aynı değişime uğramadığı, kötüleşmediği etnik kimlikle savunulur. Her farklı etnik bireyin yıkıma ortak olmadığını belirterek hümanist bakış açısıyla iyi insan olma imlenir. Türklerin tehcir zamanı Ermeni komşularını uğurlamaları ve vedalaşmaları, Ermenilerin bir kısmının bu duruma üzülmesi iki taraflı "insan olma" koşuluna örnektir. Etnik, dinî ve ırkî birçok kin ve nefretin birbirine karıştığı kurguda, insanların davranışları Ermeni çeteciler örneğinde olduğu gibi, Müslüman – Hristiyan çatışmasıyla birlikte, Türk ile Ermeni arasındaki şiddeti de gösterir. Bu grupların birbirlerinin ibadet yerleri dâhil, bütün kutsallarını simgeleyen, uygarlığa katkı sunan değerlere zarar verdiği; Ermenilerin Ruslardan aldıkları güçle insanların etnik ve dinî kimliklerinden dolayı, Türkleri yaşadığı topraklardan söküp atarak bir daha geri dönüşünü engellemek için katliamlar yapmayı politikalarının bir parçası olarak gördükleri anlatılır:

Zil zurna sarhoş olan Godayef'in başkanlığında tutuklanan insanlar sille tekme tokat karargâha sevk edilmeye başlandı. Kışlaya vardıklarında ise doğruca hamamın önüne getirildiler. Giydiği üniforma dar geldiğinden göbek kısmı açıkta kalmış şişman hamamcı boğuk ve kalın ses tonuyla "Leş gibi kokuyorsunuz, yıkanacaksınız. Soyunun!" diye bağırdı. Silah zoruyla soyunan insanlar birer birer hamama girmeye başladılar. Dışarıdakiler soyunup sırasını beklerken hamamdakiler ancak sadist ve şeytani fikirlerin ürünü olabilecek akıl ve vicdan sahibi hiçbir insanın kabul etmeyeceği bir dehşetle karşı karşıya kalmanın şokunu yaşıyorlardı.

¹ Daha fazla bilgi için bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dâhiliye Siyasî (BOA. DH. SYS) 109/2 lef 2/3.

İçeriyi saran buhar bulutu içinde hazır kuvvet bekleyen yarı çıplak çeteciler şaşkın ve ürkek haldeki insanlara hemen saldırıp alaşağı ediyorlar, zavallılar daha ne olduklarını anlayamadan yere yatırarak ellerindeki bıçaklarla kurbanlık koyunlar gibi boğazlarından kesiyorlardı. Boğuk çığlıklarını hamamın kurnalarından akan su sesleri bastırmasına rağmen sesleri yine de dışarıda katlini bekleyenler tarafından duyuluyordu. Başlarına gelecek olanı anlayan insanlar çaresizce karşı koymaya çalıştılar. Saldırdılar, direndiler. Fakat hiç kimse silahtan güçlü değildi. Yine kafalar gözler yarıldı, yine vücutlar süngü ve mermilerle tanıştı (Soğuk Cennetin Çocukları, 442).

Erzurum ahalisi erkeklerinin hamama doldurularak öldürülmesi, askeri düzende Rusların işgalinde olan şehirde yapılan savaş suçlarından. Kurgunun savaş döneminde yaşanan trajedilerden oluşması, savaşı merkeze alan romanlarda yer alan gerçek ile kesişimi örneklerindedir. Etnik kökenden dolayı ortaya çıkan işkenceler, önceleri farklı dinî inançlara mensup olanlar arasında olurken etnik temizlik süreçleri yaşanırken, sonraki bölümlerde sadece Türk-Ermeni köken üzerinden "etnik temizlik" uygulamaları gerçekleştiği dile getirilir. 24 Mayıs 1915 tarihinde Osmanlı topraklarında yaşayan Ermenilere savaş nedeniyle tehcir kararı alınıp uygulanmaya başladıktan sonra, Fransa, İngiltere ve Rusya hükümetleri ortak bildiri yayımlar ve Bab-ı Ali'ye açıkça bildirirler: "Müttefik hükümetler, Osmanlı hükümeti mensuplarını ve katliama katılan memurları şahsen sorumlu tutacaktır" (Bektaş 109) Bu bildirim ile bir uluslararası hukuk belgesinde "insanlığa karşı suç" teriminden ilk kez söz edilir.² Eserde ise, kurgusal zeminde "insanlık suçunun" Türklere karşı yapıldığı tezi savunulur.

M. Talat Uzunyaylalı'nın *Paylaşılmayan Topraklar* eseri "Tehcirin Arka Yüzü" alt başlığını taşır. Tehcir kelimesinin Ermeni tehciri ile ilişkinleştirilerek Türk halkının, Rus askerinden ve dolayısıyla Ermeni eşkıyalarından dolayı köylerini terk etmesi anlatılır. Yazarın önsözde

2 Gündüz Aktan, "Devletler Hukukuna Göre Ermeni Meselesi" *The Armenian Problem and International Law, Geç Osmanlı Döneminde Ermeniler/Armenians In the Late Ottoman Period*, Editör, Ataöv Türkkaya, TBMM Yayınları, Ankara, 2001. Ermeni Tehcirinin sebepleri için bkz. V. Hamza Bektaş, *Ermeni Soykırım İddiaları ve Gerçekler*, Uludağ Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi, Yayın No: 5, Bursa, 2001'i Ermeni Olayların tarihçesini farklı açıdan değerlendiren görüşler için V. Vahakn N. Dadrian, *The History of the Armenian Genocide*, Berghahn Books, Oxford, 1995. John S. Kirkossian, *The Armenian Genocide, The Young Turks Before the Judgement of History*, Sphinx Press, Madison.

"1914-1922 yıllarında Anadolu başta olmak üzere Osmanlı ülkesinde Müslümanların yaşadıkları felaketlerden bir kesit sunan ve Ermeni tehcirinin arka planını gösteren bu tarihi romanı bitirmiş olmaktan dolayı Allah'a şükrediyorum" (4) ifadeleri sonrasında Ermeni kaynakları ve Türk kaynaklarının metni temellendirdiğinden bahsedilir. Anlatıcı, kar içinde yakılan köylerinden kaçan Anadolu halkının mücadelesiyle dramatik aksiyonu başlatır.

Paylaşılmayan Topraklar eserinde merkeze alınan savaş I. Dünya Savaşı esnasında Osmanlı Devleti'nin millet unsurlarının etnik çatışmasını konu edinilir. Ermeni ve Türk halkın yaşadıkları aynı zamanda Rusya'nın askerî faaliyetleri sonucunda mevcut düzenin yıkımı, cephede olmayan sivil ve yerli halka yapılanlar aktarılır. Urus-Moskof kelimeleri, Anadolu'da Rus askerine verilen adlardandır. Ruslar I. Dünya Savaşı'nda Erzurum-Bayburt-Kars-Ardahan ve çevrelerini işgal eder. Kuşatma sırasında bölgedeki gayrimüslim ve Türk olmayan halkın Türklere yaptıkları da Ruslar tarafından görmezden gelinir. Eserde Rus-Ermeni-Türk askerler ve kişiler üzerinden etnik çadırlar imlenir. "Batı Ermenistan" olarak kodlanan bölge, Erzurum ve çevresidir. İntikam taburları, bu bölgede Türk unsurları yok etmek ve kültürel yıkım gerçekleştirmek için kurulur. Çete faaliyetlerinin sonucunda tehcir kaçınılmazdır. Tehcire giden ve intikam için dönen Ermeni bireyler ise, savaşın insanî ve ahlakî değerleri yok etmesinin örneklemini gösterirler:

Neyi bekliyorsunuz? Urus yetişsin de çoluk çocuğunuzu kessin mi istiyorsunuz? Yabana mı söylüyorum? Kimse duramaz diyorum size. Kim durur ve ölürse murdar gider, bilesiniz. Yürüyeceğiz, ya kurtulacağız ya da son nefesimizi yürürken vereceğiz. İşte o vakit şehit olacağız" (*Paylaşılmayan Topraklar*, 18).

Ermenilerin etnik ve dinî kökenleri ile birlik oluşturup etnik bir çatı altında var olabilmesi Osmanlı Devleti'nin diğer unsurlarının da bağımsızlık kazanması zemininde inşa edilir. 1878 Osmanlı-Rus Savaşı itibariyle ve milliyetçilik akımının ulus devlet anlayışını imlemesiyle ortaya çıkan yeni devletler, "Büyük Ermenistan" idealinin savlarını destekler. Etnik kimlik yanında ulusal kimlik de dış gruba ilişkin tutumların oluşumunda önemli bir faktördür.

Vatandaşlığa dayalı ulusal kimlik, temelinde vatandaşlık yer alan ve genel anlamda bir ulus devlete aidiyet ve bağlılık duygularını içeren bir kimliktir. Eserde, Ermeni halkın Osmanlı Devleti'nden aidiyetini ve bağlılığını sonlandırmak için mevcut halkını bir araya toplamak adına etnik köken, din, ideal ve Osmanlı'ya dolayısıyla Türklere düşmanlık algıları ortaya koyulur. Bu algılar neticesinde etnik çadırın zemini oluşturulur:

Ermeniler işlerini hızlandırmıştı. Bayburt ve İspir tarafındaki köy yollarını tutarak Türklerin kaçmalarını engelliyor, yakaladıkları herkesi hunharca katlediyorlardı. (..)

Meydana yaklaştıkça manzara iyice değişti. Ermeniler çarşıdaki tüm dükkânları, hanları, mektepleri, camileri ateşe vermişti. Pencerelerinden ve damlarından ateş ve duman yükselen her biri adeta alevli tandıra dönüşmüş evlerde insanlar yanıyordu. Feryatları, haykırışları ortalığı velveleye vermişti (Paylaşılmayan Topraklar, 137, 140).

Millî, dinî, irki veya etnik grupların hem biyolojik hem de kültürel imhası etnik köken üzerinden yapılır. Burada kastedilen, derhal imha etmekten ziyade, millî bir grubun esaslı yaşam müesseselerini ortadan kaldırmak suretiyle grubun sonunu getirir. Amaç, grubun, siyasî ve sosyal müesseselerini, kültürel varlığını, dilini, dinîni, millî duygularını ve ekonomik varlığını tahrip ederek bireysel güvenliğinin, özgürlüğünün, sağlık ve haysiyetinin, hatta fiziksel bütünlüğünün, yaşamlarının yok edilmesidir. Ermenilerin Türkler üzerindeki bu yıkımının gayesi "Büyük Ermenistan" idealidir. Ermeniler ve Türkler arasındaki yıkım hem kültürel hem de öz-yıkımdır. *Paylaşılmayan Topraklar* ve *Soğuk Cennetin Çocukları* eserleri, Ermeni-Türk etnik kökenleri üzerinden yapılan işkenceleri ve savaş durumunun faillerinin ölümler esnasındaki duruşlarını yansıtır. Gerçekle bağlantılı olarak 1915 olaylarının kurgudaki görünümü anı-roman üzerinden ve çeşitli belgelerle desteklenir.

İlhan Selçuk'un *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* I-II eseri, önsözde de belirtildiği gibi Yüzbaşı Selahattin'in günlükleri çerçevesinde kurgulanır. "Yazar, okurla kurduğu okuma kontratında, metnin kurmaca niteliğini değil, anı olma özelliğini öne çıkarır" (Tunç 265) İki ciltten oluşan romanın birinci cildi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar ki

dönemi ele alırken; ikinci cilt hayatını savaşlarda geçirmiş bir neferin emekliye ayrıldıktan sonra yaşadığı geçim zorluklarını konu alır.

Yüzbaşı Selahattin'in Romanı I-II eserinde etnik kimlik sadece Türklük üzerinden aktarılmaz. Osmanlı Devleti'nin 600 yıl boyunca sahip olduğu topraklarda var olamaması ve imparatorluğun her yönüne Türk töresini yayamaması eleştirilir. Etnik kökenleri farklı imparatorluk unsurlarının değişik konumlarda bulunması ve bu statüko oluşumunda Türklerin alt basamakta yer alması aktarılır:

Rum köyü benim için güzel bir inceleme konusuydu. Bizim köylerin tersine, burası temiz bir şehir manzarası taşıyordu. Kilise çok düzenli çalışıyordu. Papaz, Atina'dan gelmiş üniversite mezunu bir Rum. Akşamları âdeta bir Beyoğlu hayatı vardı. Saz, eğlence, dans. Neşe ve refah... Aralarında iki saat mesafe bulunan Türk köyüyle Rum köyü... Bizimki batıyor, onlarınki çıkıyor (Yüzbaşı Selahattin'in Romanı I, 65).

Rum köyü ile Türk köyü arasındaki fark, etnik kökenin Osmanlı Devleti'ndeki ayrıcalıklı konuma sahip olunması da önemlidir. Osmanlı Devleti son iki yüz yılını savaşlarla geçirdiği için askerliğe sadece Türklerin alınması, erkeklerin askere gittikten sonra cephe gerisinin sefaletle boğuşması, askere alınmayan Türk olmayan unsurların zenginleşmesinin sebebidir:

İstanbul bu tarihte bir mahşer yerini andırıyordu. İngiliz, Fransız, İtalyan, Yunan, Japon, Amerikan ordularından subaylar, neferler ve dünyanın her ulusundan ve dininden insanlar şehri doldurmuştu. Anadolu'nun çeşitli yerlerinden sürülmüş Ermeniler de İstanbul'a dolmuştu. Türkler yenilmişti. Hristiyan azınlıkları Türklere karşı kıskırtanlar savaşı kazanmışlardı. Hristiyanlar galip devletlerin tabii müttefikiydiler. İngiltere elçiliğinde bir Rum-Ermeni şubesi açılmıştı. Rumların istekleri genişti. Trabzon başpiskoposu ve Rumları bir Pontus Devleti kurmak istiyorlardı. Ermeniler Karadeniz'den Akdeniz'e uzanan bir devlet hazırlığı içindeydiler. Bağımsızlık peşinde koşan Arap, Kürt, Rum temsilcileri İstanbul'a dolmuşlardı. Bir evin kapısında "Trabzon Rum İmparatorluğu Temsilciliği, bir başka kapıda Pontus Cumhuriyeti, bir başkasında Kürt Krallığı, biraz ötede Kilikya Ermenileri Temsilciliği, güzel bir konağın girişinde Arnavutlar Birliği gibi levhalarla ve uydurma bayraklara rastlanıyordu. Bunlar yetmezmiş gibi Bolşevik devriminden kaçan Ruslar da şehri doldürmüşlardı. İstanbul'da

aranıp bulunamayan yalnızca Türklüktü (Yüzbaşı Selahattin'in Romanı II, 28-29).

Dağılan imparatorluğun ardından etnik kökenin ve etnik çadırın inşası içindeki Osmanlı toplumu bölünerek yok olur. Anlatıcı eserde Türklüğün geri planda kalmasını I. Dünya Savaşı'na bağlamaz, Türklük zaten Osmanlı Devleti'nde her zaman geri plandadır tezini işler. Yukarıdaki alıntı bir devlet çatısı altında 600 yıl boyunca sağlanamayan kolektif ruhun aktarımıdır.

Mim Kemal Öke'nin 1991 yılında kaleme aldığı *Günbatımı* romanı bir evin içinde aynı dönemde dolayısıyla aynı ahlakî düzenle yetiştirilen çocukların Osmanlı'nın son dönem savaşlarıyla değişen yapısı aktarılır. 1877 yılından 1919 yılına kadar (Osmanlı-Rus Savaşı'ndan Milli Mücadele'nin başlangıcına kadar) ortalama kırk yıllık bir süre geçer. Osmanlı Devleti iç ve dış olayların, çekişmelerin arasında varlığını sürdürme mücadelesi verir. Eserde başlangıçta Balkanlarda yaşamakta olan, ardından Selanik'e göç eden ve daha sonra İstanbul'a göç etmek zorunda kalan bir ailenin dört oğlunun farklı görüşleri sebebiyle farklı yollardan devlet için mücadelelere girişmeleri ve bu sebeple çatışmaları kurgulanır.

Günbatımı romanı çokkültürlü toplumda yetişen iki kardeşin birbirinden farklı algılarını yansıtır. Roman, Türk olarak Balkanlarda yer alan manastırda okuyan iki kardeşin Türk olmak ile alınan eğitimin etkisiyle geleneklerinden kopmasını ve kendi oluşunu tamamlayamayan, aynı ailede yetişen iki bireyin çatışmasını işler. Etnik çadır, eserin sonunda olay örgüsünde birleştirici unsuruyla yer alır. Devleti korumak, ait olunan kimliğe sahip çıkmak değerler oluşumunun ilk basamağıdır. Türkler Osmanlı Devleti'nin aslî unsuru olsalar da etnik kökene bağlı saygı, devlet kavramına aidiyet ile gerçekleşir. İktidar gücünü kaybettiği zaman kitlenin kendi gücünü göstermesi ve etnik çadırından olmayı yok sayması, dinî zeminle sağlanır. Türk dışındaki farklı etnik kökene sahip topluluklarda var olan düşünce Türklerin kendi topraklarından gitmeleridir. Bu düşüncenin oluşması Osmanlı Devleti'nin tanıdığı özgürlüklerle ve anti-sömürgeci politikasıyla ilintilidir. Savaşı merkeze alan eserler, bu durumu "eksiklik" şeklinde vurgularlar:

Hayır, sana katılmıyorum iki sebeple, Türk milliyetçiliğinin uyanmasında çıkarımız var. Önce biliyorsunuz bizler ekonomik hayatta diğer unsurların rekabetinden yakınıyoruz. Eğer Türkler de kapitülasyonlara ve büyük güçlerin Osmanlı İmparatorluğu'nu sömürmede kullandıkları yerli işbirlikçilerine karşı bir tepki doğarsa bu yararımıza olur. Türkler ekonomilerinden yabancı tahakkümünü kırdıktan sonra ticareti veya sanayii kendi ellerine alacak değiller ya? Onlar şövalye ruhludurlar. Bu uğraş alanını küçümserler, o zaman ne olacak? Bakacaklar etraflarına ekonomilerini havale etmek için güvenecekleri bir unsur arayacaklardır. Kimdir bu unsur? Adamlar "Biziz" derler.

Bir dakika. Daha ikinci sebebi açıklamadım henüz.

İslamcı Abdülhamit yerine Türk milliyetine dayanan bir iktidar iş başına gelirse Osmanlı'nın yeni yöneticilerinin dikkati Müslüman ülkelerden Orta Asya'ya çevrilecektir. Bu da...

Gerisini ahbabları getirir:

Bu da Filistin'deki tasavvurlarımıza karşı çıkmamaları demek olacaktır!..." (Günbatımı, 110).

Günbatımı ve *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* eserlerinde dünyadaki bütün Türk milletlerinin tek bir çatı altında birleşmesi gerektiği vurgulanır. Kafkasya ve Orta Asya'daki akraba topluluklarla birleşmenin etnik çadırı tamamlayarak büyük güç yaratacağının altını çizilir. *Günbatımı*'nda Osmanlılık ile Milliyetçilik arasındaki ayrım, etnik kökenle oluşan ulus inşasının ve millî kimlik algısının başlangıcıdır:

Anlamıyorsunuz, kardeşim. Sen dedin ki biz Osmanlı'dan önce İslam'ı aldık. Ben de diyorum ki o Osmanlı'dan evvel İslam olan biz değil, Araplardı. Biz peygamberimizin doğumunda yüzlerce sene önce devletler kuran bir kavimiz. "Tarih-i Âlem bunları anlatıyor. Biz İslamiyet'ten evvel de devletler tesis etmişiz. Ama Osmanlı'nın muhtelif unsurlarından teşekkülü sonucunda biz aslen ne olduğumuzu unutmuşuz. İslam ile kendimizi bir ümmetin parçaları olarak görmüşüz. Bunlar kadar önemli olan bir gerçek var ki biz kadim bir tarihe malik bir milletiz.

Şükrü:

Yani biz diyerek Türklüğü kastediyorsun değil mi?

Pek tabii. Necip Arap kavmi diye kasılan bize "etrak bi idrak" diyerek tavra atan Araplar henüz bedeviyette iken biz Orta Asya'da

devletler teşekkül edip kendimizce idare usulleri başlatmışız. Ama dediğim sebeple şimdi bunları unutmuşuz (Günbatımı, 139).

Alıntıda ulus kimlik oluşumun temellerinden bahsedilir. Osmanlı ve İslamiyet'ten önce var olan Türk kimliğinin tarihi şahsiyetini imlenir. İslamiyet'in Arap kültürünü yansıttığını, Türklerin ise dinîni yaşamak için Arap kültürüne ihtiyacı bulunmadığını aktarılır. Etnik kimlik, dinsel aidiyetten daha çok öne çıkarılır. Böylece ulus devlet anlayışının Osmanlı Devleti'nin son döneminde yaşayan gençlerdeki yansıması gösterilir:

Cemal Paşa sorar:

Niye yaptığınız Ermeni komitacıardan ne farkı var? Aynı şartlarda medeni dediğini Avrupa ne yapardı? Biz hiç olmazsa tehcir ettik. Kendi selametleri için... Ya idam hem de topluca ya da tehcir? Kararınızı verin hangisi?

Siyonistlerin diyeceği bir şey yoktur.

Merhamet istiyorsunuz. Ya siz, siz bize dört cephede çarpışan Osmanlı'ya merhamet ettiniz mi? İçimizden yıkmaya kalktınız bizi. Bilmiyorum sanmayın. Avrupa'da arkadaşlarınız Ermenilerle iş birliği yapıyor. Bu sonucu aleyhimize bir şer cephesi kurmadan düşünecektiniz (Günbatımı, 399).

24 Nisan 1915 Ermeni tehcirinin savunulması *Günbatımı* eserinde de işlenir. Ermeniler'in yaptıklarının görmezden gelinmesine Avrupalı devletlerin dinî aidiyetle Ermenileri savunmaları eleştirilir. Kolektif ruhun çökmesi, her bir farklılığı daha da kutuplaştırır. Ayrışma ve çözülme durumunda mücadelenin haklılığı için etnik kökene dayalı savunma ve ötekiye saldırma ölen ve öldüren için haklı olma zeminini sağlar. Ölen kimliği için ölüren öldüren de kimliği için öldürür.

Sonuç

Kimlikler, devlet-toplum arasındaki dinamik etkileşim sonucunda oluşur. Kimlikler birey-devlet-toplum etkileşiminin tarihsel süreklilik içindeki diyalektik ilişkisine bağlı biçimde gelişir. Çalışmada yer alan kurgu eserlerde Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus-devlet inşa sürecindeki, Müslüman- Osmanlı kimliği ve uluslaşma ideali ad ve içerik değiştirerek etnik kökenle oluşturulan etnik çadıyla Türk

kimliği ve ulus-devlet idealine dönüşür. Değişim kültür ve ülkü birliği yoluyla kazanılabilen bir anlamı ifade eder. Bu saptama eserlerde temel konu biçiminde tartışılırken kuramsal çerçevede ulusal kimliğin iddia edildiği kadar akılcı, etnik kimliğin görüldüğü kadar doğal ve dinsel kimliğin vaaz edildiği kadar sonsuza dek değişmez olmadığı; üç kültürel kimliğin tamamının da diyalojik kimliklendirme süreçleri şeklinde gerçekleştiğine yöneliktir.

1839-1923 yılları arasında yapılan dokuz (9) savaşın (1853-1856 Kırım Savaşı, 1876-1878 Osmanlı Karadağ Savaşları, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşları (93 Harbi), 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı (Teselya Savaşı), 1911-1912 Trablusgarp Savaşı 1912-1913, Balkan Savaşları 1914-1918, I. Dünya Savaşı 1919-1923, Kurtuluş Savaşı) yer aldığı eserlerde (*Hilal Görününce*, *Aşela*, *Ağlama Tuna*, *Emanet Çeyiz Mübadele İnsanları*, *Bingöl Cepheleri*, *Soğuk Cennetin Çocukları*, *Paylaşılmayan Topraklar*, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı I-II*, *Günbatımı*) savaşın psikolojik görüngülerinden etnik çadır ve etnik kimlik hem sebep hem sonuçtur. Kimliği savunmak ve karşı cephedeki kimliği yok etmek aynı düzlemde ve aynı istemin sonucudur. İncelemeye esas olan on eser de tarihi gerçekliğe kurgunun tanıklığıdır. Bireyden hareketle topluma ve toplumun da belleğinden halkın gerçek yaşantısına sızan savaş ve sonrası, kurgu öznelerle gerçek kişileri iç içe konumlandırarak kimliğin var eden/yok edilen durumunu ortaya çıkarır.

Kaynakça

- Akbulut, Yılmaz. *Bingöl Cepheleeri*. Emel Matbaası, (Tarihsiz).
- Alptekin, Halide. *Ağlama Tuna*. Kaynak Kitaplığı, 2011.
- Armağan, Burak. "Millî Çağrı: Yeni Turan", *Milli Edebiyat Dönemi Roman Okumaları*. Kesit Yayınları, 2019.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dâhiliye Siyasî (BOA. DH. SYS) 109/2 lef 2/3.
- Bauman, Zygmunt. *Sosyolojik Düşünmek*. Çeviren Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, 1999.
- Bektaş, V. Hamza. *Ermeni Soykırım İddiaları ve Gerçekler*. Uludağ Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2001.
- Çokum, Sevinç. *Hilal Görününce*. Ötüken Yayınları, 2005.
- Durmuş, Mitat. "Çanakkale Şiirleri Bağlamında Millî Romantik Duyuş Tarzı", Editör İbrahim Güran Yumuşak, *Uluslararası Çanakkale Kongresi Bildiri Kitabı*. CRR ve Tark Zafer Tunaya Kültür Merkezi, İstanbul, 17-18-19 Mart 2006, ss.385-391.
- Eliuz, Ülkü. "Kötülüğün Haritasında Kadın Olmak: Cengiz Dağcı Romanlarında Kadın Karakterler", *Uluslararası Cengiz Dağcı Sempozyumu Bildiri Kitabı*. TÜDAM, Eskişehir 16- 17 Mayıs 2017, ss.112-130.
- Erdenir, F. H. Burak. *Avrupa Kimliği: Pan Milliyetçilikten Post Milliyetçiliğe*. Ümit Yayıncılık, 2005.
- Erözden, Ozan. *Ulus-Devlet*. Dost Kitabevi, 1997.
- Gleason, Phillip. "Kimliği Tanımlamak: Semantik Bir Tarih", Editör Fırat Mollaer, *Kimlik Politikaları*. DoğuBatı Yayınları, 2014.
- Gordon, Milton. *Assimilation In American Life*. Oxford University Press, 1964.
- Heckmann Yalçın, Lale. "Ulus, Millet, Azınlık Etnik Grup ve Etnisite Kavramları Üzerine", *Birikim Dergisi* (Etnik Kimlik ve Azınlıklar Özel Sayısı), (71-72), 1995, ss. 81-85.
- Kantarıcı, Şenol. "Van'da Ermeni İsyanı (1896–1915)", *Ermeni Araştırmaları*, I (5), 2002, ss. 135-145.

Korkmaz, Ramazan. "Servet-i Fünûn Edebiyatı", Editör Ramazan Korkmaz, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*. Grafiker Yayınları, 2009.

Kıyaş, Zuhâl. *Aşela*. Kaynak Yayınları, 1958.

Öke, Mim Kemal. *Günbatımı*. Çağ Yayınları, 1991.

Özoltulular, Eşref. *Soğuk Cennetin Çocukları*. Dergâh Yayınları, 2009.

Parekh, Bhikhu. "Kimliğin Mantiği", Editör Fırat Mollaer, *Kimlik Politikaları*. DoğuBatı Yayınları, 2014.

Selçuk, İlhan. *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* I,II. Remzi Kitabevi, 1979.

Tunç, Gökhan (2020), "Yüzbaşı Selahattin'in Romanı'nı kim yazdı? Üstyorum, okuma kontratı ve suje kavramlarıyla Yüzbaşı Selahattin'in Romanı'nı yeniden düşünmek", *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (21), 257-266. DOI: 10.29000/rumelide.839144.

Türkdoğan, Orhan. *Osmanlıdan Günümüze Türk Toplum Yapısı*. Timaş Yayınları, 2008.

Uzunyaylalı, Mehmet Talat. *Paylaşılmayan Topraklar*. Bab-ı Ali Yayınları, 2015.

Yalçın, Kemal. *Emanet Çeyiz: Mübadele İnsanları*. Doğan Kitapçılık, 1999.